

TRABZON AĞIZLARI ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARLA DAİR AÇIKLAMALI KAYNAKÇA DENEMESİ (KİTAP, KİTAP BÖLÜMÜ)*

Muhammet OLGUN**

ÖZ

Bu yazıda, öncelikle *ağız* teriminin tanımı ve Trabzon ağızlarının Türkiye Türkçesi ağız tasniflerindeki yerine değinildikten sonra Trabzon ağızları üzerine yapılan çalışmalar hakkında bilgi veren kaynaklara kısaca işaret edilmiş; Trabzon ağızları üzerine olup inceleme veya sözlük kısmı bulunan kitap ve kitap bölümü çalışmaları ele alınmıştır. Folklor malzemesi niteliğindeki inceleme veya sözlük kısmı içermeyen derleme kitapları ile Brendemoen'un bir eseri hariç olmak üzere Türkiye dışında yayımlanan eserler bu yazının konusu edilmemiştir. Ulaşılabilen tüm çalışmalar kitap ve kitap bölümü başlıkları altında gruplandırılıp kronolojik sırayla değerlendirilirken aynı yıl içinde yayımlanan çalışmalarda alfabetik düzen dikkate alınmıştır. Belirlenen ölçütlere göre 39'u kitap, 17'si kitap bölümü olmak üzere toplamda 56 çalışma tespit edilmiştir. Bu çalışmalar üzerine yapılmış tanıtma ve inceleme yazıları hakkında da bilgi verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Türkiye Türkçesi, Trabzon Ağızları, açıklamalı kaynakça.

AN ANNOTATED BIBLIOGRAPHY ON STUDIES ON TRABZON DIALECTS (BOOK, BOOK CHAPTER)

ABSTRACT

In this article, after addressing the definition of the term *dialect* and the place of the Trabzon dialects within the classifications of Turkish dialects, the sources that provide information on studies conducted on the Trabzon dialects are briefly indicated; books and book chapters that focus on the Trabzon dialects and contain either an analysis or a dictionary section have been examined. Compilation books that consist of folkloric material but do not contain an analysis or a dictionary section, as well as works published outside of Turkey—except for one work by Brendemoen—are not included in the scope of this article. All accessible works have been grouped under the titles of books and book chapters and evaluated in chronological order; in cases where multiple works were published in the same year, alphabetical order has been taken into account. According to the specified

* Gönderim Tarihi: 11.06.2025.Kabul Tarihi: 14.07.2025.

** Doktora Öğrencisi, KTÜ, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, TRABZON. muhammetolgund61@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5371-1717.

criteria, a total of 56 works have been identified, 39 of which are books and 17 book chapters. Information has also been provided on introductory and analytical articles written about these works.

Keywords: Turkey Turkish, Trabzon dialects, annotated bibliography.

Giriş

Ağız sözcüğü Türkçe Sözlük'te dil bilgisi terimi olarak "Belli yerleşim bölgelerine özgü, yazı dili hâline gelmemiş dil; diyalekt: Rumeli ağzı, Konya ağzı, Muğla ağzı, Siverek ağzı vb." şeklinde tanımlanmaktadır (TS, 2023). Bu anlamda Türkçede dil çalışmalarına bakıldığında ağız çalışmalarının tarihsel olarak ikincil olduğu söylenebilir. Önceleri daha çok lehçeler üzerinde ses, şekil ve anlam bilgisi bakımından çalışmalar yapılmış, 1900'lü yıllardan itibaren ağız çalışmaları hız kazanmıştır.

Trabzon ağızlarının Türkiye Türkçesi ağız tasniflerindeki yeri konusunda az çok ayrılan farklı değerlendirmeler olmakla birlikte günümüzde en çok kabul gören tasnif çalışmasında Karahan (2022); Anadolu ağızlarını Doğu, Kuzeydoğu ve Batı Grubu Ağızları şeklinde üçe ayırmış ve Trabzon ağızlarını "Kuzeydoğu Grubu Ağızları" başlığı altında değerlendirmiştir. Bununla beraber Trabzon Şalpazarı ağzını "Batı Grubu Ağızları" başlığında ele almıştır. Bu bakımdan Trabzon ağızları kendi içinde iki gruba ayrılabilir.

Türkiye'de ağız çalışmaları Batı'daki çalışmalara göre daha geç bir tarihte başlamıştır. Ayrıca Türkiye'de ağız çalışmalarını başlatanlar da yabancı araştırmacılarıdır. Mevcut verilere göre Trabzon ağızları üzerine yapılan çalışmalar hakkında ilk olarak Caferoğlu bilgi vermiştir.¹ Caferoğlu'nun verdiği kaynaklara ek olarak Kúnos'un derleme-inceleme çalışması da örnek gösterilebilir.² Brendemoen'un³ Doğu Karadeniz ağızlarının söz varlığını ve sözlüklerini incelediği, Türkiye dışında yayımlanan çalışmaların da geçtiği bir makalesi

¹ Ahmet Caferoğlu, "1945 Yılı Kuzey-Doğu Anadolu Gezisinden", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C: 1, S: 2, İstanbul 1946, s. 65-80.

² Ignác Kúnos, "Kisázsiái török nyelv: III. Láz dalok", *Nyelvtudományi Közlemények*, C: 22, S: 3-4, Budapeşte 1891, s. 275-298.

³ *The Turkish Dialects of Trabzon* adlı iki ciltlik eseri, doğrudan Trabzon ağızları ile ilgili kapsamlı ilk akademik çalışma sayılabilir; onu Necati Demir'in aşağıda zikredilen çalışması izleyecektir.

bulunur.⁴ Şahin Özer ise yüksek lisans tezinde Trabzon’la ilgili pek çok kitap, makale, tez ve bildiriye değerlendirmiştir.⁵

Bu yazıda Trabzon ağızları esasında yayımlanmış inceleme veya sözlük kısımları bulunan, Brendemoen’un bir kitabı dışında, Türkiye’de yayımlanan kitap ve kitap bölümü çalışmalarının açıklamalı kaynakçası verilmiştir. Brendemoen’un çalışması, Trabzon ağızlarıyla ilgili kapsamlı ilk akademik çalışma olması sebebiyle bu yazının dışında tutulmamıştır. Bu şekilde Trabzon ağızları ile ilgili çalışmaların bir arada değerlendirilmesine imkân ve gelecek çalışmalar için fikir vermek amaçlanmıştır.

Ağız incelemesi veya sözlüğü bulunmayan, folklor malzemesi niteliğindeki Hamamizade İhsan Bey’in *Baba Salim*⁶ ve *Bilmeceler*⁷; Veysel Arseven’in *Karadeniz Bölgesi Halk Türküleri*⁸ adlı kitapları gibi çalışmalar bu makalenin konusu edilmemiştir.

Trabzon ağızları üzerine yapılan çalışmaların son dönemlerde hız kazandığı görülmektedir. Bu bakımdan tespit edilen 56 çalışmanın 40’ının 2000 ve sonrası yıllara ait olması dikkat çekicidir. Tüm çalışmalar dikkate alındığında inceleme içeren 22, sözlük içeren 12, inceleme-sözlük içeren 22 çalışma vardır.

Kaleme alınan kitap ve kitap bölümlerinin önemli bir kısmı Türkolog olmayan araştırmacılara aittir. Söz konusu çalışmalarda birtakım hatalı bilgiler bulunmakla beraber bu çalışmalar, yeni yapılacak araştırmalara kaynaklık edebilecek nitelikte olması bakımından önem arz etmektedir. Bu çalışmalarda ağızla ilgili bilgiler sınırlıdır. Genellikle ele alınan bölgenin tarihi, kültürü, coğrafyası ve edebiyatı üzerinde durulmuştur. Türkologlar tarafından kaleme alınan eserlerde ise ağız malzemesi dışındaki ürünler az yer bulmuştur.

Açıklamalı Kaynakça Denemesi

A. Kitaplar

1. YANIKOĞLU, Bilâl Aziz, *Trabzon ve Havalisinden Toplanmış Folklor Malzemesi*, Kenan Matbaası, İstanbul 1943.

5 ana bölüm ile 5 ekten oluşan kitap, toplamda 328 sayfadır. Kitapta Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu’nun 1 Ağustos 1942 tarihli “Bir Kaç Söz” başlıklı giriş yazısı bulunmaktadır ve bu yazıda aslında Yanıkoğlu’nun bu kitabı 15 sene

⁴ Bernt Brendemoen, “Doğu Karadeniz Ağızlarının Sözvarlığı ve Sözlükleri”, *Kebikeç*, S: 7-8, Ankara 1999, s. 77-83.

⁵ Aslıhan Şahin Özer, *Trabzon İli Halk Bilimi Araştırmaları Kaynakçası (Açıklamalı Bibliyografya)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon 2024.

⁶ Hamamizade İhsan, *Baba Salim*, İktisat Matbaası, İstanbul 1930.

⁷ Hamamizade İhsan, *Bilmeceler*, İktisat Matbaası, İstanbul 1930.

⁸ Veysel Arseven, *Karadeniz Bölgesi Halk Türküleri*, Kastamonu Matbaası, Kastamonu 1948.

kadar önce tamamladığı ancak yayımlayamadığı ifade edilmektedir (s. 7). Birinci bölümde Trabzon mânileri, ikinci bölümde Trabzon şive hususiyetleri, üçüncü bölümde mânilerin tertibinde sıra ve usul hakkındaki bilgilendirmeden sonra 834 mânîye yer verilmiştir. Dördüncü bölümde bilmece ele alınmış ve Trabzon'dan derlenen 105 bilmece, beşinci bölümde “Atalar Sözü” başlığı altında 109 atasözü sunulmuştur. Ek I’de genel sözlük, Ek II’de şive ve telaffuz farklarını gösteren kelimelerin sözlüğü, Ek III’te mânileri söyleyen şahısların isimleri ve yerleri, Ek IV’te mânilerde geçen coğrafi isimler ve Ek V’te bibliyografya ve doğru-yanlış cetveli yer almaktadır.

2. SINIR, Sebahattin, *Her Yönüyle Trabzon*, Sonhaber Basımevi, Trabzon 1966.

Kitap 152 sayfadan oluşmaktadır ve daha çok Trabzon’un tarihi, kültürü, coğrafyası, ünlüleri gibi konuları ele almaktadır. Kitabın “Toplum Hayatı Bakımından Bugünkü Trabzon” bölümünde Trabzon ağızlarının özellikleri üzerine kısaca bilgilendirme yapılmıştır (s. 42-43).

3. UZUN, Pirağa, *Her Yönüyle Trabzon*, Uzun Yayınları, İstanbul 1980.

Kitap 183 sayfadan oluşmaktadır ve doğrudan ağız çalışması değildir. Kitapta Trabzon’un tarihi, coğrafi, ekonomik vb. durumu ele alınmış, “Halkın Özellikleri” (s. 37) başlığı altında Trabzon ağızlarının özellikleri kısaca verilmiştir.

Söz konusu kitap, Sebahattin Sınır’ın *Her Yönüyle Trabzon* adlı kitabıyla büyük benzerlikler içermektedir. Hatta Trabzon ağızlarıyla ilgili bilgiler tamamen aynıdır.

4. YİĞİT, Altay, *Çaykara ve Folkloru*, Kent Matbaası, Ankara 1981.

192 sayfa ve 3 bölümden oluşan bu kitabın ilk bölümünde Çaykara’nın tarihi, coğrafyası vb. konular hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde halk edebiyatı ve kültürüyle ilgili efsaneler, oyunlar, hikâyeler, tekkeler, periler gibi konular işlenmiştir. Üçüncü bölümde atma türküler, takma türküler, mâniler ve uzun türküler ver almıştır. Kitapta son olarak sözlük (s. 187-192) bulunmaktadır.

5. GÜLENSOY, Tuncer, *Trabzon Yöresi Türküleri -Türküler ve Atma Türküler-*, Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul 1985.

40 sayfalık bu kitapta genel bir giriş yapıldıktan sonra Karadeniz ve Trabzon yöresi ağızlarıyla ilgili kaynakça verilmiş ve metinlerde kullanılan transkripsiyon işaretleri gösterilmiştir. Trabzon ve yöresinin, özellikle Çarşıbaşı ve yöresinin, fonetik özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. “Türküler” başlığında 320, “Atma Türkü Örnekleri” başlığında 22 ve “Şehri Tanıtan Türküler” başlığında 32 türkü örneği aktarılmıştır. Son olarak da 2 sayfalık “Mahalli Kelimeler Sözlüğü” yer almıştır.

6. EMİROĞLU, Kudret, *Trabzon-Maçka Etimoloji Sözlüğü*, Sanat Kitabevi, Ankara 1989.

242 sayfadadan oluşan sözlüğün Maçka ilçe merkezinin çevre köyleri ile Çağlayan Ziganoy Vadisi köylerinden derlenen sözcükleri kapsadığı belirtilmiştir (s. 5). Eserde önce Maçka ağzının ses ve şekil bilgisi özellikleri verilmiştir. Daha sonra sözcüklerin etimolojik yapısı, Maçka'nın toplumsal yapısı ve değişimi üzerinde durulmuştur. Toplamda 2145 sözcük, anlam ve köken bilgisi açıklamasıyla ele alınmıştır. Sözlüğe göre hacim bakımından birinci sırayı 727 sözcükle Türkçe (%33,9), ikinci sırayı 549 sözcükle (%25,6) “kökeni bilinmeyen sözcükler”, üçüncü sırayı 360 sözcükle (%16 ,8) Yunanca, dördüncü sırayı 206 sözcükle (%9,6) Arapça ve beşinci sırayı 150 sözcükle (%7) Farsça almıştır (s. 18-19). Ayrıca sözcükler; bitki, eşya, hayvan, insan adları gibi tematik alanlara göre tablo şeklinde gruplandırılmış ve oranlarıyla gösterilmiştir.

7. BİLGİN, Mehmet-YILDIRIM, Ömer, *Sürmene, Sürmene Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon 1990.*

696 sayfa ve 6 bölümden oluşan bu kitabın beşinci bölümü ağız çalışması verileri sunmaktadır. Bu bölümde, Sürmene'den derlenen atasözü, bilmece, türkü, efsane gibi türlere yer verilmiş; Sürmene ağzının ses ve şekil bilgisi özellikleri sunulmuştur. Ayrıca burada “Sürmene’de Halk Arasında Kullanılan Yerel Sözcükler” (s. 569-575) başlığında sözlük yer almıştır.

8. CAFEROĞLU, Ahmet, *Kuzeydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar: Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Yöresi Ağızları, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994.*

İlk baskısı 1946’da yapılan ve ağız derlemeleri ile sözlük içeren kitap, 355 sayfadadan oluşmaktadır. Ağız malzemesi; “Ordu Vilâyeti Ağızları”, “Giresun Vilâyeti Ağızları”, “Trabzon Vilâyeti Ağızları” ve “Rize Vilâyeti Ağızları” şeklindeki dört bölüm başlığı altında toplanmış; beşinci ve son bölümde ise “Sözlük” yer almaktadır. Bu ağız malzemesi; masal, türkü, ninni, ağıt, mâni, dua ve tekerlemelerden oluşmaktadır.

9. ÇELİK, Ali, *Trabzon-Şalpazarı Çepni Kültürü, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon 1999.*

566 sayfadadan oluşan kitap, Şalpazarı ve Çepniler hakkında bilgi verildikten sonra, iki bölüm hâlinde düzenlenmiştir. İlk bölüm “Halk Edebiyatı”, ikinci bölüm “Halk Hayatı” başlıklarını taşımaktadır. İlk bölümde manzum, mensur ve manzum-mensur karışık türler kategorilenmiş, manzum türlere ağıt, mâni, türkü ve tekerlemeler; mensur türlere efsane, masal, hikâye ve fıkralar; manzum-mensur karışık türlere ise atasözleri, deyim ve bilmeceler örnek olarak verilmiştir. Kitabın 551-566. sayfaları arasında sözlük kısmı bulunmaktadır.

10. KARACA, Sebahattin, *Her Yönüyle Düünden Bugüne Ağasar-Şalpazarı 2000, Göksu Grafik Matbaası, İstanbul 2000.*

Kitap 283 sayfadadan oluşmaktadır. Kitapta Şalpazarı ilçesinin gelenek ve görenekleri, inançları, giyim kuşamları gibi konuların dışında “Ağız Özellikleri”

(s. 213) başlığı altında kısaca Şalpazarı ağzının ses ve şekil bilgisi özellikleri verilmiş, “Kelimeler” başlığı altında sözlük yer almıştır (s. 214-218). Sözlük kısmından sonra meyve ve sebzelerin yöresel isimleri de verilmiştir.

11. GÜLAY, Abdullah, *Ağasar Çepni Kültürü Geyikli: Folklor-İnceleme-Araştırma, Geyikli Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2001.*

Kitap 556 sayfadan oluşmaktadır. Şalpazarı ilçesi özelinde hazırlanan bu kitapta “Dil Özellikleri” başlığı altında Çepni ağzının ses ve şekil bilgisi özellikleri verilmiştir. Ayrıca kitapta Ağasar Deresi’nin doğu ve batısında yaşayan Çepnilerin farklı ağız özelliği gösterdiği belirtilmiş ve söz konusu farklar örnekler üzerinden gösterilmiştir. Kitapta 39 sayfalık “Sözlük” bulunur (s. 471-510).

12. KALYONCU, Hasan, *Trabzon-Tonya Ağzının Dil Bilgisel Özellikleri ve Tonya Sözlüğü, Topkar Matbaası, Trabzon 2001.*

Eser 137 sayfadan oluşmaktadır. “Giriş” bölümünden hemen sonra söz varlığı incelemesine geçilmiştir. “Anlatım özellikleriyle (s. 29-33) sonlanan giriş sözlük bölümü izler (s. 34-137). Sözlükte 1000’e yakın sözcük ele alınır.” (Ölmez, 2009, s. 306). Çalışmada, Tonya ağzındaki ses değişimleri üzerinde durulmuştur. Söz varlığındaki kelimelerin Eski Türkçe, Rumca ve çeşitli dillere dayandığı ortaya konmuştur. Kelimelerin köken bakımından ve morfolojik açıdan incelenmesi sonucunda Tonya ağzında tespit edilen özellikler maddeler hâlinde verilmiştir.

Eser üzerine Mehmet Ölmez bir tanıtım yazısı yazmıştır. bk. Ölmez, 2009, s. 305-307. Ayrıca Asiye Mevhibe Coşar’ın, “Tonya Ağzında Söz Varlığı Üzerine Bir Değerlendirme” (2018, s. 85-96) makalesinde *Derleme Sözlüğü* ile Hasan Kalyoncu’nun söz konusu çalışması kaynak olarak alınmıştır.

13. BRENDEMOEN, Bernt, *The Turkish Dialects of Trabzon I-II, Harrossowitz Verlag, Wiesbaden 2002.*

İki ciltten oluşan eserin ilk cildinde 346, ikinci cildinde 280 sayfa bulunmakta ve eser toplamda 626 sayfadan oluşmaktadır. “Araştırmacı, birinci ciltte daha çok Trabzon ağızlarının fonolojisi üzerinde durmuştur. Yöre ağzının şekil bilgisi, cümle bilgisi ve sözlük bilgisi özelliklerine fazla değinmemiştir. Yazar daha önce birçok makalesinde ve çalışmasında bu özellikleri incelemesi sebebiyle bunların üzerinde durmadığını belirtir.” (Erdem, 2014, s. 363). İlk cilt on bölümden oluşmaktadır. Yazar; ikinci bölümde fonetik, üçüncü bölümde morfolojik değerlendirmelerde bulunmuştur. Beşinci bölümde Trabzon ağzının dört alt ağızdan meydana geldiğini belirtmiştir. Bunlar: 1. İyidere ağzı, 2. Of / Trabzon ağzı (Sürmene’nin de bir kısmı bu ağız grubuna dâhildir.) – Maçka / Vakfikebir ağzı (Çepni ağzı hariç) 3. Sürmene / Araklı / Arsin / Yomra ağzı, 4. Çepni ağzı (Erdem, 2002, s. 265) şeklinde sıralanmıştır. Brendemoen, eserin ikinci cildinde Trabzon’un çeşitli bölgelerinden derlediği metinlere yer vermiştir. Bu ciltte toplamda 139 metin yer alır. Metinlerin derlendiği yerler de haritada gösterilmiştir. Eserde sözlük bölümü bulunmamaktadır.

Mehmet Dursun Erdem'in eser hakkında bir tanıtım yazısı vardır. *bk.* Dursun, 2002, s. 263-266. Zeynep Korkmaz ise ayrıntılı bir inceleme ve eleştiri yazısı yazmıştır. *bk.* Korkmaz, 2006, s. 66-104.

14. KARAGÖZ, İlyas, *Maçka Yer Adları, Turan Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul 2003.*

Kitap 159 sayfadan oluşmaktadır. Maçka'daki bölgelerin, yerlerin adları köken bilgileriyle ele alınmıştır. Kitap “Maçka Yer Adları”, “Galyan Deresi”, “Değirmendere / Dafnunda / Pyxitis”, “Sümela Deresi”, “Hamsiköy / Priniatis Deresi”, “Mulaka Deresi”, “Diğer Yer Adları”, “Türklerle İlgili Semt Adları: Hamsiköy Deresi” ana başlıklarından meydana gelmiştir.

15. ATMACA, Muhammet, *Tarih İçinde Tonya, Tonya Belediyesi Yayınları, Trabzon 2005.*

Kitap 130 ve Romen rakamlarıyla ek 15 sayfadan oluşmaktadır. 15 bölüm hâlinde düzenlenmiştir. Kitabın 11. bölümünde “Tarihî Yönden Tonya’da Dil ve Şive Özellikleri” (s. 85) başlığı altında Tonya ağzının özellikleri verilmiştir. Ayrıca Tonya ağzıyla ilgili Brendemoen’un bir röportajı sunulmuştur. 15. bölümde ise “Tonya’da Yerleşimler ve Yer adları” (s. 105) başlığı altında yer adlarının köken bilgisine yer verilmiştir.

16. ÖZTÜRK, Özhan, *Karadeniz: Ansiklopedik Sözlük (I-II), Heyamola Yayınları, İstanbul 2005.*

İki ciltlik, 1220 sayfa ve Romen rakamlarıyla 26 ek sayfadan oluşan resimli ansiklopedik bir sözlüktür. Sözlükte transkripsiyon alfabesi kullanılmış ve sözcüklerin hangi dilden alıntı olduğu da belirtilmiştir.

17. UZUN, Enver, *Akçaabat Yer Adları, Esen Ofset Matbaacılık, Trabzon 2005.*

İlk baskısı 2004’te yapılan kitap, 134 sayfadan oluşmaktadır. Kitapta yer adlarıyla ilgili genel bilgiler verildikten sonra Akçaabat’ın yer, dere, dağ ve dere adları ayrı ayrı incelenmiştir. Bunlarla ilgili tarihî belgeler aracılığıyla bilgilerin verilmesinin yanında sözcüklerin kökeni hakkında açıklamalar da yapılmıştır.

18. DEMİR, Necati, *Trabzon ve Yöresi Ağızları I-II-III, Gazi Kitabevi, Ankara 2006.*

Çalışma, üç cilt ve toplamda 1263 sayfadan oluşmaktadır. Birinci ciltte tarih ve etnik yapı ele alınarak dil incelemesi yapılmıştır. İkinci ciltte Trabzon ilinden derlenen metinler yer almaktadır. Üçüncü cilt sözlükten oluşmaktadır. Eserde Trabzon ağzı iki gruba ayrılmıştır. 1. ağız grubuna Şalpazarı ve Beşikdüzü ağızları dâhil edilmiştir. Bu grupta Çepni ağzı özelliği baskındır. 2. ağız grubunu Trabzon merkez ile Şalpazarı ve Beşikdüzü ilçeleri dışında kalan ilçe ağızları oluşturmuştur. Tüm bu değerlendirmeler çeşitli fonetik ve morfolojik ölçütlere göre tasnif edilmiştir.

Çalışma üzerine Ahmet Demirtaş, bir tanıtım yazısı yazmıştır. *bk. Demirtaş, 2006, s. 323-328.*

19. KARAGÖZ, İlyas, *Grek, Bizans ve Eski Türk Kaynaklarına Göre Trabzon Yer Adları (Köken ve Anlamlar)*, Derya Kitabevi, Trabzon 2006.

İlk baskısı 2004'te yapılan kitap, 391 sayfadan ve 12 bölümden oluşmaktadır. Kitapta tamamen Trabzon yer adlarının etimolojisi üzerinde durulmuştur. Trabzon ve merkez köyleriyle Akçaabat, Araklı, Arsin, Maçka, Of, Çaykara, Sürmene, Tonya, Vakfikebir ve Yomra ilçelerinin yer adlarının etimolojisi yapılmıştır. Yazar, 323 civarında yer adının etimolojisinin yapıldığını ve amacı yabancı görülen yer adlarının gerçek yönlerinin ortaya konması olduğundan Türkçe yer adlarına yer vermediğini belirtmiştir fakat kitapta Türkçe yer adlarının açıklaması da yapılmıştır.

20. EYUBOĞLU, İsmet Zeki, *Karadeniz Aşk Türküleri, Serander Yayınları, Trabzon 2008.*

İlk baskısı 1976, ikinci baskısı 1995 tarihlerinde farklı yayınevleri tarafından yapılan kitabın üçüncü baskısı 2008'de Serander Yayınları tarafından yapılmıştır. 245 sayfadan oluşan kitapta türkü, destan ve ağıtlar derlenmiştir. Kitabın “Anadolu Ağızları” (s. 67-75) bölümünde Türkiye Türkçesinin ağızlarının farklılığı üzerinde durulmuştur. “Karadeniz Türkülerinde Ses Değişimleri” (s. 76-89) bölümünde ise yörenin karakteristik ses özellikleri örnek türküler üzerinden gösterilmiştir.

21. JORMA, Atilla, *Oğuzcanın Karadeniz Serüveni, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2008.*

Finli Türkolog tarafından hazırlanan kitap, 184 sayfa ve 10 bölümden oluşmaktadır. Çalışmada Oğuzcanın Karadeniz ağızlarındaki izleri incelenmiştir. Yazar, tarihî ve güncel dil durumu hakkında bilgi vermesinin dışında genel dil konularına da değinmiştir.

Eser üzerine Serpil Ersöz bir değerlendirme yazısı yazmıştır. *bk. Ersöz, 2009, s. 159-162.*

22. DURMUŞ, Adnan, *Tarih ve Kültürü ile Maçka, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon 2010.*

336 sayfa ve 11 bölümden oluşan kitabın Maçka ağızıyla ilgili iki bölümü vardır: Beşinci bölümünde Maçka köylerinin adları incelenmiş, sekizinci bölümde ise Maçka ağızı sözlüğüne yer verilmiştir.

23. DURMUŞ, Adnan, *Tarih ve Kültürü ile Ormanüstü Köyü Maçka-Trabzon, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon 2010.*

224 sayfa ve 14 bölümden oluşan kitapta söz konusu köyün tarihi, coğrafyası, kültürü vb. konular hakkında bilgi verilmiş, yer adlarının incelemesi de yapılmıştır. Ayrıca “Ormanüstü (Kusera) ve Çevresinde Konuşulan Kelimeler” (s.

90) başlığı altında sözlük yer almaktadır. Sözlük kısmından sonra sözcüklerde görülen ses değişimleri de örnekler üzerinden gösterilmiştir.

24. AKSOY, Avni, *A'dan Z'ye Sürmene*, Akademi Matbaası, İstanbul 2011.

Kitap 296 sayfa ve 8 bölümden oluşmaktadır. Her bölüm kendi içinde alt başlıklara ayrılmıştır. “Sürmene Ağzı (Fonetik ve Morfoloji)” (s. 201) bölümünde Sürmene ağzının ses ve şekil bilgisi özellikleri verilmiştir. Yine bu bölümde “Metinler” başlığı altında sahadan derlenen metinler (s. 219-262) transkripsiyonlu şekilde yer almıştır. “Sözlük” başlığı altında iki sayfalık sözlük bulunmaktadır (s. 262-263).

Aslında kitabın bu bölümü Türkolog olan yazarın Atatürk Üniversitesinde 1963 yılında hazırladığı *Sürmene Ağzı (Fonetik ve Morfoloji)* başlıklı bitirme tezine dayanmaktadır.

25. DURMUŞ, Adnan, *Tarih ve Kültürü ile Hamsiköy ve Meryemana Vadileri Maçka*, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon 2011.

224 sayfa ve 10 bölümden oluşan kitabın dördüncü bölümünde köy ve sülale adları incelenmiştir. Kitabın diğer bölümleri bölgenin coğrafyası, nüfusu, demografisi gibi konuları içerir.

26. COŞKUN, Osman, *Yunanca, Ermenice, Lazca, Gürcüce ve Türkçe Kaynaklara Göre Doğu Karadeniz Yer Adları ve Söz Varlığı (Artvin-Rize-Trabzon)*, Çatı Kitapları, İstanbul 2013.

427 sayfadan oluşan kitapta, önce, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin tarihi, coğrafyası, dili ve dini gibi konularda açıklamalar bulunmaktadır. “Ekler” bölümünde yer adları için ses ve şekil bilgisi bakımından açıklamalar yapılmış (s. 26-29) ve “Yer Adları” başlığında 6.850, “Kelimeler” başlığında 13.000'i aşkın sözcük, etimolojileriyle verilmiştir.

27. KANTARCI, İsmail-DURMUŞ, Mustafa, *Tarih ve Kültürü ile Yazlık Köyü Maçka*, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon 2013.

Kitap 160 sayfa ve 5 bölümden oluşmaktadır. Doğrudan ağız çalışması olmayan kitapta Yazlık köyünün tarihi, ekonomisi, fermanlarda geçen köyle ilgili bilgiler ve fotoğrafların dışında Yazlık köyündeki mahalle, yer, mezra, yayla ve sülale adları incelenmiş ve söz konusu adların kökeni hakkında bilgi verilmiştir.

28. ALŞAN, Mehmet Hakan-KUTLU, Ekrem-EYÜPOĞLU, Murat, *Akçasözlük: Akçaâbad Yöresinin Otantik Söz Varlığı*, Kurtuba Kitap Yayınları, İstanbul 2014.

Kitap 256 sayfadan oluşmaktadır. Akçaabat ağzına ait tarihsel bir sözlüktür. Sözlükte hangi sözcüğün hangi dilden alındığı belirtilmiştir. Sözlükte 1100 kelime yer almıştır. Bunların 995'i (%90,5) Türkçe, 79'u (%7,2) Rumca, 26'sı (%2,3) ise Ermenice, Yunanca, Megrelce, Gürcüce, Hemşince ve Lazca olarak gösterilmiştir. Coşar (2019, s. 21), yabancı kaynaklı olarak gösterilen bazı sözcüklerin Türkçe

kökenli olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bu sözlüğün 2018 yılında *Akçaâbat Lügati: Anonim Söz Varlığı ve Kelimeler & Şiirler* adıyla yeni baskısı yapılmıştır.

29. DURMUŞ, Adnan, *Tarih ve Kültürü ile Esiroğlu ve Galyan Vadisi Köyleri Maçka 3*, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon 2014.

Kitap 3 bölümden oluşmaktadır ve toplamda 368 sayfadır. Birinci bölümde yörenin coğrafi yapısı ve nüfusu üzerine durulmuştur. İkinci bölümde Galyan Vadisi köylerinin adları üzerine durulmuş ve söz konusu yer adlarının etimolojileri verilmiştir. Üçüncü bölümde ise 1835 yılı nüfus sayımına göre bölgelerin durumu ele alınmıştır.

30. DURMUŞ, Adnan, *Tarih ve Kültürü ile Mulaka Vadisi Köyleri Maçka 4*, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon 2014.

267 sayfa ve 5 bölümden oluşan kitabın ilk bölümünde yörenin coğrafyası, kültürü vb. incelenmiştir. İkinci bölümünde yer adları hakkında bilgi verilmiş ve söz konusu adların kökeni hakkında incelemeler yapılmıştır. Üçüncü bölümde yerleşim yerlerindeki sülaleler değerlendirilmiş; dördüncü bölümde 1835 yılı nüfus sayımına göre bölgenin durumu ele alınmış ve son bölümde soyağacı, kaynakça ve dizin verilmiştir.

31. SEZGİN, Bahattin, *Trabzon Sürmene-Araklı-Köprübaşı Yerel Ağızlar Derleme Sözlüğü*, Cinius Yayınları, İstanbul 2015.

Sözlük 396 sayfadan oluşmaktadır. Sözlükteki veriler eski Sürmene (günümüzdeki Sürmene, Araklı, Köprübaşı ilçeleri) havzasına aittir. Sözlükte dil, lehçe, ağız gibi konularda detaylı bilgiler verildikten sonra sözlük yer almıştır (s. 41-373). Toplamda 8.496 madde başı yapılmış ve bunların 6.329 tanesinin sözcük, 2.167 tanesinin ise deyim olduğu ifade edilmiştir. Sözlük kısmı bittikten sonra da eski Sürmene havzasına ait çeşitli bilgiler verilmiştir.

32. GEDİKOĞLU, Haydar, *Trabzon Folkloru*, Trabzon Valiliği Yayınları, Trabzon 2016.

512 sayfa ve 26 bölümden oluşan eser, doğrudan ağız çalışması olmamakla birlikte “Türkülerin Dili” bölümünde türkülerde görülen ses olayları incelenmiştir. Ayrıca kitabın 483-504. sayfaları arasında “Yerel Sözlük” bulunmaktadır.

33. KESKİN, Yılmaz, *Çaykara’da Söz Varlığı 1*, Can Yayınları, İstanbul 2019.

Kitap 271 sayfadan oluşmaktadır. Çaykara’nın söz varlığı daha çok Kıpçak-Kuman, Peçenek, Avşar, Karamanoğlu, Altay, Karaçay-Balkar, Oğuz, Tatar gibi Türklerin ve Rum, daha az sayıda Ermeni, Rus, Gürcü gibi milletlerin söz varlığından oluştuğu belirtilmiştir. Kitapta sözlük dışında Çaykara’da kullanılan atasözleri, deyimler, alkış ve kargışlar, argo, örtmece sözler gibi unsurlar da yer almıştır. İncelenen sözcükler Çaykara özelindedir fakat bunların pek çoğu Trabzon’un farklı yörelerinde de kullanılmaktadır.

34. KÜÇÜKALİ, Kemal, *Bizim Köyün İnsanı ve Lisanı “Bir Zamanlar Sürmene”, Akademi Matbaa, İstanbul 2020.*

496 sayfadadan oluşan ve ilk baskısı 2016’da yapışan kitapta önce Sürmene, Sürmene yöresi yaşantıları, oyunları, düğünleri vb.; “Bizim Köyün İnsanı” (s. 53-87) bölümünde ise Sürmeneli bazı şahıslar hakkında bilgi verilmiştir. “Bizim Köyün Lisanı” (s. 90-478) bölümünde ise sözlük yer almıştır.

Asiye Mevhibe Coşar, kitap hakkında bir değerlendirme yazısı yazmıştır. bk. Coşar, 2021, s. 705-711.

35. TOSUN, Temuçin, *Vakfikebir ve Yöresi Ağızları*, Alka Yayınevi, Trabzon 2020.

Kitap toplamda 374 sayfadadan ve “Giriş”, “İnceleme”, “Metinler”, “Sözlük” olmak üzere dört ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde çalışmanın konusu, amacı; Vakfikebir ilçesinin adı, coğrafyası, tarihi gibi konular hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde Vakfikebir ve yöresi ağızları ses ve şekil bilgisi bakımından ayrıntılı şekilde incelenmiştir. Üçüncü bölümde bölgeden derlenen metinler transkripsiyonlu şekilde yer almıştır. Son bölümde ise sözlük bulunmaktadır. Bu çalışma, yazarın yüksek lisans tezinden geliştirilerek kitap formuna dönüştürülmüştür.⁹

36. DURMUŞ, Sinan, *Anılarda Bizim Sözlük: Sözcük-Atasözleri-Deyimler*, Ortahisar Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon 2022.

204 sayfadadan oluşan kitap; kelime, atasözleri ve deyimler olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Trabzon ağızlarına ait pek çok sözcük verilmiş ve sözcüklerin hangi dilden alındığı da belirtilmiştir.

37. KESKİN, Yılmaz, *Çaykara’da Söz Varlığı 2*, Can Yayınları, İstanbul 2022.

Kitap 270 sayfadadan oluşmaktadır ve yazarın *Çaykara’da Söz Varlığı 1* adlı kitabının devamı olup birinci ciltten 3 yıl sonra yayımlanmıştır. Kitapta sözcük incelemesi ve sözlük kısımlarının yanında bölgeden derlenmiş deyim, atasözü, bilmece, mâni, türkü gibi edebiyat malzemesi de bulunur.

38. KAYA, Yücel, *Trabzon Şalpaazarı Sözlüğü: Sözcükler, Atasözleri ve Deyimler*, Ateş Yayınları, İstanbul 2023.

Eser 189 sayfadadan oluşmaktadır. Trabzon ili Şalpaazarı ilçesindeki söz varlığı örnekler ile ortaya konulmuştur. Eserde 2.300 civarında sözcük bulunmaktadır ve bu sözcüklerin Şalpaazarı ilçesinin çeşitli köylerinden derlendiği belirtilmiştir.

39. YÜCE, Mustafa, *Kondopuka Dernekpazarı Deyimler ve Terimler Sözlüğü*, Heyamola Yayınları, Ankara 2025.

⁹ Temuçin Tosun, *Vakfikebir ve Yöresi Ağızları (Dil Özellikleri – Metinler – Sözlük)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, Giresun 2019.

Kitap 387 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın “Önsöz”ünde (s. 7-10) yöre ağzı hakkında bilgi verilmiş, daha sonra alfabetik sözlüğe geçilmiştir (s. 13-361). “Ekler” kısmında (s. 365-387) dua, beddua, tekerleme, çeşitli adlar ve lakaplar bulunmaktadır.

Bu kitap yazarın 2021 yılında aynı adla yayımladığı 127 sayfalık kitabının genişletilmiş şeklidir.

B. Kitap Bölümü

1. DUMAN, Mustafa, “Trabzon Yöresi Türkü ve Destanları”, *Trabzon Kültür Sanat Yıllığı 87*, Haz. İzzet Gündoğ Kayaoglu-Mustafa Duman-Alâettin Bahçekapılı, Trabzonlular Kültür ve Sanat Yardımlaşma Derneği Yayınları, İstanbul 1987, s. 97-122.

Bu yazının 13-17 Ekim 1986 tarihleri arasında Ondokuz Mayıs Üniversitesi tarafından düzenlenen Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi’ne gönderilen bildirinin bir bölümünün genişletilmiş şekli olduğu ifade edilmiştir. Bu bölümde türküler ve destanlar hakkında bilgi verildikten sonra söz konusu türlere örnekler verilmiştir. Ayrıca örneklerin notaya alınmış şekli de gösterilmiştir. Çalışmanın son sayfasında ise sözlük yer almıştır.

2. EYUBOĞLU, İsmet Zeki, “Karadeniz Türkülerinde Ses Değişimleri”, *Trabzon Kültür Sanat Yıllığı 87*, Haz. İzzet Gündoğ Kayaoglu-Mustafa Duman-Alâettin Bahçekapılı, Trabzonlular Kültür ve Sanat Yardımlaşma Derneği Yayınları, İstanbul 1987, s. 123-130.

Bu kitap bölümünde Trabzon ağızları hakkında genel bir bilgi verilmiş ve Trabzon yöresinde kullanılan ağızların beş grupta toplanabileceği ifade edilmiştir. Türkülerde görülen /k/ > /g/, /ö/ > /e/ vb. ses olayları ayrı ayrı ele alınmış ve her ses değişiminin örneği türkülerle gösterilmiştir.

3. KARAHASANOĞLU, Ömer Hikmet, “Trabzon Ağız Sözlüğü”, *Trabzon Kültür Sanat Yıllığı 87*, Haz. İzzet Gündoğ Kayaoglu-Mustafa Duman-Alâettin Bahçekapılı, Trabzonlular Kültür ve Sanat Yardımlaşma Derneği Yayınları, İstanbul 1987, s. 131-143.

Sözlük kısmına geçilmeden, 1964’te hayatını kaybeden Karahasanoğlu’nun bu çalışmasının Alâettin Bahçekapılı tarafından düzenlenip kısaltılarak yayıma hazırlandığı belirtilmiştir. Daha sonra doğrudan sözlük kısmına yer verilmiştir. Kimi sözcüklerin kullanıldığı yerler parantez içinde gösterilmiştir.

4. BRENDAMOEN, Bernt, “Trabzon Çepni Ağız ve Tepegöz Hikâyesinin Bir Çepni Varyantı”, *Trabzon Kültür Sanat Yıllığı 88-89*, Haz. İzzet Gündoğ Kayaoglu-Mustafa Duman-Mehmet Savaş Şatiroğlu, Trabzonlular Kültür ve Sanat Yardımlaşma Derneği Yayınları, İstanbul 1989, s. 13-23.

Bu yazının Türk Dil Kurumu tarafından 1988 yılının Eylül ayında düzenlenen Uluslararası Türk Dili Kongresi'nde bildiri olarak sunulduğu belirtilmiştir. Çalışmada önce Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki Çepniler hakkında bilgiler verilmiş, daha sonra Trabzon Çepni ağzının fonetik ve morfolojik özellikleri gösterilmiştir. Çepnilerin folklor geleneklerine dair bir bilgilendirmeden sonra Tepegöz hikâyesi transkripsiyonlu şekilde sunulmuştur.

5. DUMAN, Mustafa, “Hamamizade İhsan’ın Derlediği ‘Trabzon Manileri’”, *Trabzon Kültür Sanat Yıllığı 88-89, Haz. İzzet Gündoğ Kayaoglu-Mustafa Duman-Mehmet Savaş Şatiroğlu, Trabzonlular Kültür ve Sanat Yardımlaşma Derneği Yayınları, İstanbul 1989, s. 25-84.*

Bu bölümde, öncelikle, Hamamizade İhsan Bey’in hazırladığı fakat yayımlayamadığı *Trabzon Manileri* adlı çalışması hakkında bilgi verilmiştir. Buna göre *Trabzon Manileri*, 124 daktilo sayfasından oluşmakta ve 605 mânî içermektedir. Duman, İhsan Bey’in çalışmasını dil yönünden inceledikten sonra numaralı şekilde 605 mânîye yer vermiştir. Mânilerden sonra hangi mâninin hangi yöreye ait olduğu numaralar üzerinden gösterilmiştir. Son olarak çalışmanın 76-84. sayfaları arasında sözlük yer almıştır.

Bu bölüm aynı yayınevi tarafından aynı tarihte ayrı basım olarak da yayımlanmıştır.

6. ŞİMŞEK, Rasim, “Trabzon Ağzının Dilbilgisel Özellikleri”, *Trabzon Araştırmaları I, Trabzon Liselerinden Yetişenler Kültür ve Dayanışma Vakfı Yayınları, Trabzon 1994, s. 115-135.*

Kitap 167 sayfadan oluşmaktadır. Kitapta ağızların adlandırılması, incelenmesi, önemi, genel dile katkısı gibi konular hakkında bilgi verildikten sonra Trabzon ağızlarının ses ve biçim özellikleri üzerinde durulurken daha çok Çarşıbaşı yöresine ait ürünlerin değerlendirildiği belirtilmiştir. Sonuç olarak Trabzon ağzının Eski Türkçeye sıkı sıkıya bağlı, kimi yönleriyle de Azerbaycan Türkçesine yakın olduğu ifade edilmiştir.

7. DİLEK, Zeki, “Araklı Folkloru”, *Her Yönüyle Araklı, Haz. Durmuş, Sinan-Suiçmez, Hasan-Dilek, Zeki, Araklı Anadolu Öğretmen Lisesi Kültür Yayınları, Trabzon 1996, s. 144-208.*

Kitap 208 sayfa ve 3 bölümden oluşmaktadır. Kitabın ilk iki bölümünde Araklı ilçesiyle ilgili çeşitli bilgiler verildikten sonra 3. bölümde “Araklı Ağzı” (s. 149) başlığı altında yöre ağzının ses ve şekil bilgisi özellikleri verilmiştir. “Araklı Yöresinde Kullanılan Sözcükler” (s. 201) başlığı altında ise 2 sayfalık sözlük yer almaktadır.

8. GEDİKLİ, Fethi-GEDİKLİ, Yusuf, “Kuruçam Köyü Sözlüğü”, *Akçaabat Yazıları I, Haz. Fethi Gedikli, Yedirenk Yayınları, İstanbul 2004, s. 155-292.*

Kitap 384 sayfadan oluşmaktadır. Sözlük bölümü başlamadan önce sözlükle ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere göre sözlük verileri büyük oranda aile üyelerinden ve köy halkından derlenmiştir. Bununla beraber farklı sözlüklerden de yararlanılmış, yararlanılan kaynaklar kısaltmalarla gösterilmiştir. Sözcükler ağız özelliği gösterir şekilde sunulmuştur. Sözlük kısmında yer adları, silah adları, göl adları, lakaplar, inek ve tosun adları, bitki adları, tekerlemeler, atasözleri ve dualar ayrı başlıklar hâlinindedir. 159-292. sayfalar arasında sözlük bulunmaktadır.

9. GEDİKLİ, Yusuf, “Trabzon-Akçaabat-Kuruçam Köyünde Ses Olayları ve Türkçede Nazal n”, *Akçaabat Yazıları I*, Haz. Fethi Gedikli, Yedirenk Yayınları, İstanbul 2004, s. 147-154.

Bu bölümde Akçaabat Kuruçam köyündeki ses olaylarına değinilmiştir. Genellikle ünsüzler üzerine durulmuş; yaygın olarak bilinen /b/ > /p/, /d/ > /t/ gibi değişimlerin hariç tutulduğu ifade edilmiştir. Ses değişimleri ve göçüşme örnekleri ele alındıktan sonra genizsil n (ŋ) sesinin durumu değerlendirilmiş ve çağdaş Türk lehçeleriyle karşılaştırılmıştır.

10. GEDİKLİ, Yusuf, “Trabzon-Akçaabat-Kuruçam Köyünde Ses Olayları-2: Ünlü Değişimleri; Trabzon-Akçaabat-Kuruçam Köyünde Ses Olayları-3: Mahalli Ekler; Trabzon-Akçaabat-Kuruçam Köyünde Ses Olayları-4: İsfendan Kelimesindeki Hayretamiz Fonetik Değişimler,” *Akçaabat Yazıları II*, Haz. Fethi Gedikli, Yedirenk Yayınları, İstanbul 2010, s. 117-125.

Kitap 288 sayfadan oluşmaktadır. Bu bölümde Akçaabat Kuruçam köyüyle ilgili üç farklı konuya değinilmiştir. Aslında bu bölümler farklı farklı kitap bölümü olabileceken tek bölümde ele alınmıştır. Yazar, söz konusu köyde görülen ses olaylarının bir kısmını *Akçaabat Yazıları I* kitabında işlediği için bu bölüme “Trabzon-Akçaabat-Kuruçam Köyünde Ses Olayları-2: Ünlü Değişimleri” (s. 117-120) başlığıyla başlamıştır. Bu kısımda ünlü değişimi, düşme ve türemesi örnekler üzerinden gösterilmiştir. “Trabzon-Akçaabat-Kuruçam Köyünde Ses Olayları-3: Mahalli Ekler” (s. 120-124) bölümünde “Yazı Dilinde Bulunmayan Ekler”, “Yazı Dilinde Bulunan, Kuruçam Köyünde Ses Değişikliğine Uğramış Ekler” ve “Yazı Dilinde Bulunan Eklerle Yapılan Bazı Mahalli Kelimeler” başlıkları bulunmaktadır. İlk başlıkta -a, -ana, -ama, -artin, -can, -ina, -iz, -iza, -lez, -msak, -nca, -soy, -suz ve -şana şeklinde 14 ek değerlendirilmiştir. İkinci başlıkta -ağı, -şen, -yin ekleri ile birebir ve birdenbire sözcüklerinin sırasıyla biribir ve birlanbir şekline gelmesi; üçüncü başlıkta ise -acak, -ecek-, -istan, -l, -uk, -nam, -ndi, -ram şeklinde verilen ekler yer almıştır. “Trabzon-Akçaabat-Kuruçam Köyünde Ses Olayları-4: İsfendan Kelimesindeki Hayretamiz Fonetik Değişimler” (s. 125) bölümünde Farsça olarak verilen *ışfendām* sözcüğünün *istanbem* ~ *istamben* ~ *işkembem* şekline dönüşmesi açıklanmıştır.

11. GEDİKOĞLU, Haydar, “Akçaabat Ağzı,” *Akçaabat Yazıları II*, Haz. Fethi Gedikli, Yedirenk Yayınları, İstanbul 2010, s. 109-116.

Bu bölümde Akçaabat ağzı hakkında genel bilgi verildikten sonra Akçaabat ağzının karakteristik özellikleri ses ve şekil bilgisi bakımından türk dizeleriyle ortaya konulmuştur. Çalışmanın son kısmında Akçaabat'ta kullanılan akrabalık ve hısımlık adları anlamlarıyla verilmiştir.

12. COŞAR, Asiye Mevhibe, “Of Ağzı Üzerine Bazı Gözlem ve Değerlendirmeler”, *Başlangıçtan Günümüze Her Yönüyle Of*, Ed. Hikmet Öksüz-Asiye Mevhibe Coşar-Veyssel Usta, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Trabzon 2016, s. 313-331.

Kitap 482 sayfadandır oluşmaktadır. Kitabın bu bölümünde dil ve ağız terimleri ile Trabzon ağızlarının ağız tasniflerindeki yeri hakkında bilgiler verildikten sonra Of ağzının genel ses, şekil ve söz dizimi özellikleri örnekler üzerinden gösterilmiştir. Ayrıca çalışmanın sonunda “Sözlük” bulunmaktadır (s. 320-331). Sözlükte Of'ta kullanılan, anlam ve söyleyiş bakımından kısmen ölçünlü dilden ayrılan sözcük ve deyimlere yer verilmiştir.

13. COŞAR, Asiye Mevhibe, “Söz Varlığı Bakımından Çepni Dili Çalışmalarına Bir Yaklaşım”, *Şalpazarı: Tarih-Kültür-İnsan*, Ed. Veyssel Usta, Serander Yayınları, Trabzon 2017, s. 401-466.

Kitap toplamda 584 sayfadandır oluşmaktadır. Bu kitap bölümünde Çepniler hakkında bilgi verilmiş ve Çepniler üzerine yapılan çalışmalar sunulmuştur. Çalışmanın sonunda “Sözlük” (s. 411-466) yer almaktadır.

14. Ağasar Folklor Araştırma Gençlik ve Spor Kulübü Derneği, “Şalpazarı / Ağasar Çepni Ağzı Sözlüğü” *Ağasar ‘Şaplazarı’ Çepni Kültürü*, Haz. Ağasar Folklor Araştırma Gençlik ve Spor Kulübü Derneği, Hat Baskı Sanatları Matbaası, İstanbul 2020, s. 147-178.

178 sayfadandır oluşan kitabın bu bölümünde 31 sayfalık sözlük yer almaktadır. Bu bölümü hazırlayanın adı belirtilmemiştir. Bununla birlikte söz konusu sözlük hazırlanırken, bu yazıya da konu olan, Abdullah Gülay'ın *Ağasar Çepni Kültürü Geyikli: Folklor-İnceleme-Araştırma* ve Veyssel Usta'nın editörlüğünde yayımlanan *Şalpazarı: Tarih-Kültür-İnsan* adlı kitaplardan yararlanıldığı belirtilmiştir.

15. GÜLAY, Abdullah, “Çepnilerin Dil Özellikleri”, *Ağasar ‘Şaplazarı’ Çepni Kültürü*, Haz. Ağasar Folklor Araştırma Gençlik ve Spor Kulübü Derneği, Hat Baskı Sanatları Matbaası, İstanbul 2020, s. 140-146.

Kitap 178 sayfadandır oluşmaktadır. Kitabın bu bölümünde Trabzon'un Şalpazarı ilçesinde yaşayan Çepnilerin ağız özellikleri hakkında ses ve şekil bilgisi bakımından kısaca bilgi verilmiştir.

16. COŞAR, Asiye Mevhibe, “Trabzon’da Türkçenin Görünümü”, *Trabzon Tarihi: Kültür ve Medeniyet (İkinci Cilt)*, Haz. Hikmet Öksüz-Veyssel Usta-Kenan İnan, Trabzon Sanayi ve Ticaret Odası Yayınları, Trabzon 2022, s. 193-203.

Çalışmada önce ağız terimi ve Trabzon ağzının ağız tasniflerindeki yeri ele alınmıştır. Daha sonra “Trabzon Ağzında Ses, Şekil ve Sözdizimi Özellikleri” ve “Trabzon Ağzı Söz Varlığı” başlıkları altında Trabzon ağzı ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir.

17. DEMİR, Necati, “Trabzon İli Ağızları”, *Türkiye Türkçesi Ağızlarından Seçmeler*, Haz. Leylâ Karahan-Özgür Ay, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2022, s. 647-682.

753 sayfalık bu kitap, adından da anlaşılacağı üzere, sadece Trabzon ve yöresi ağızlarıyla ilgili değildir. Bu kitapta Trabzon ağızlarıyla ilgili metinler Necati Demir’in çalışmasından¹⁰ alınmıştır. Kitapta doğrudan metinler verilmekle kalmamış; Trabzon’un tarihî, coğrafi, idari ve demografik yapısı hakkında bilgi verildikten sonra Trabzon ağızlarıyla ilgili çalışmalar, Trabzon ilinin ağız özellikleri ve ağız grupları üzerinde de durulmuştur.

KAYNAKLAR

ARSEVEN, Veyssel, *Karadeniz Bölgesi Halk Türküleri*, Kastamonu Matbaası, Kastamonu 1948.

BRENDEMOEN, Bernt, “Doğu Karadeniz Ağızlarının Sözvarlığı ve Sözlükleri”, *Kebikeç*, S: 7-8, Ankara 1999, ss. 77-83.

CAFEROĞLU, Ahmet, “1945 Yılı Kuzey-Doğu Anadolu Gezisinden”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C: 1, S: 2, İstanbul 1946, ss. 65-80.

COŞAR, Asiye Mevhibe, “Kemal Küçükali, Bizim Köyün İnsanı ve Lisanı-Bir Zamanlar Sürmene, İstanbul 2020, 2. Baskı, 496 s., ISBN: 978-605-030-754-2”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C: 15, S: 30, Trabzon 2021, ss. 705-711.

COŞAR, Asiye Mevhibe, “Tonya Ağzı Söz Varlığı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C: 12, S: 24, Trabzon 2018, ss. 85-96.

DEMİRTAŞ, Ahmet, “DEMİR, Necati. Trabzon ve Yöresi Ağızları, Cilt I (Tarih-Etnik Yapı-Dil İncelemesi) - Cilt II (Metinler) - Cilt III (Sözlük), Gazi Kitabevi, Ankara, 2006, 1263 s.”, *Journal of Turkish Studies*, C: 1 S: 2, Ankara 2006, ss. 323-328.

ERDEM, Mehmet Dursun, “Bernt Brendemoen, The Turkish Dialect of Trabzon I-II”, *İlmi Araştırmalar* S: 14, İstanbul 2002, ss. 263-266.

¹⁰ Necati Demir, *Trabzon ve Yöresi Ağızları I-II-III*, Gazi Kitabevi, Ankara 2006.

ERSÖZ, Serpil, “Atilla Jorma: Oğuzcanın Karadeniz Serüveni”, *Karadeniz Araştırmaları*, C: 22 S: 22, İzmir 2009, ss. 159-162.

Hamamizade İhsan, *Baba Salim*, İktisat Matbaası, İstanbul 1930.

Hamamizade İhsan, *Bilmeceler*, İktisat Matbaası, İstanbul 1930.

KARAHAN, Leylâ, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2022.

KORKMAZ, Zeynep, “Trabzon Ağızları Üzerine Değerli Bir Araştırma ve Düşündürdükleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, C: 50 S: 2002/2, Ankara 2006, ss. 66-104.

KÜNOS, Ignác, “Kisázsiai török nyelv: III. Láz dalok”, *Nyelvtudományi Közlemények*, C: 22, S: 3-4, Budapeşte 1891, ss. 275-298.

ÖLMEZ, Mehmet, “Hasan Kalyoncu, Trabzon Tonya Ağzının Dilbilgisel Özellikleri ve Tonya Sözlüğü, Tonya 2001, 137 s.” *Türk Dilleri Araştırmaları*, C: 19, İstanbul 2009, ss. 305-307.

ŞAHİN ÖZER, Aslıhan, *Trabzon İli Halk Bilimi Araştırmaları Kaynakçası (Açıklamalı Bibliyografya)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon 2024.

TOSUN, Temuçin, *Vakfikebir ve Yöresi Ağızları (Dil Özellikleri – Metinler – Sözlük)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, Giresun 2019.

TS: TDK, *Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu, Ankara 2023.

